

EINDVERSLAG van de commissie van rapporteurs voor:

- I. de ontwerpen van Rijkswet tot:
  - a. verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake de troonopvolging (artikelen 10—14, 17 en 20);
  - b. verandering in de Grondwet van de bepalingen, welke op Nederlands Nieuw-Guinea betrekking hebben (artikelen 1, 2, 132 en 178) (7219, R 350);
- II. de ontwerpen van wet tot:
  - a. verandering in de Grondwet van de bepalingen omtrent de leeftijd voor het actief kiesrecht (artikelen 90, 137 en 152);
  - b. verandering in de Grondwet van de leeftijd, vereist voor het lidmaatschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (artikel 94) (7220).

Nadat het voorlopig verslag der commissie aan de Regering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD

§ 1. Algemeen

De ondergetekenden hebben met genoegen vernomen, dat men zich vrijwel algemeen met de onderhavige wetsontwerpen tot verandering van een aantal bepalingen in de Grondwet kan verenigen.

Nu het ontwerp van wet, houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering van artikel 100 van de Grondwet ter handhaving van de leeftijd van 30 jaren als vereiste voor het lidmaatschap van de Eerste Kamer (7031, nr. 3), door deze Kamer is verworpen, blijft dit artikel ongewijzigd. Derhalve zal — bij aanvaarding van het ontwerp van wet tot verlaging van de leeftijd, vereist voor het lidmaatschap van de Tweede Kamer, van 30 tot 25 jaren (7220, nr. 3) — deze verlaging ook gelden voor het lidmaatschap van de Eerste Kamer.

Van de beschouwingen van enige leden over de verhouding tussen de beide Kamers der Staten-Generaal hebben de ondergetekenden kennis genomen. Zij erkennen gaarne de betekenis van de invloed der Eerste Kamer. Overigens komt de slotconclusie van deze beschouwingen hun juist voor. Ook naar hun overtuiging is de vraag, hoe de beide Kamers zich tot elkaar verhouden, niet voor eens en voor altijd te beantwoorden. Binnen de door de Grondwet getrokken grenzen kunnen de accenten in de positie van elk van beide Kamers zeer verschillen en dat niet alleen naar gelang de tijd en omstandigheden wisselen, maar in het bijzonder ook naar gelang de samenstelling van de Kamers varieert.

Nu hij opnieuw deel is gaan uitmaken van het kabinet heeft de tweede ondergetekende zich nader verdiept in de onderscheiden moeilijkheden die met betrekking tot herziening van de Grondwet kunnen worden aangewezen. Naar zijn overtuiging moet als het kan worden vermeden dat het beleid inzake grondwetswijziging — zoals voorheen soms noodzakelijkerwijze geschiedde — eerst aan de orde komt, wanneer naderende verkiezingen daartoe aanleiding geven. In dit verband zij in herinnering gebracht hetgeen de eerste ondergetekende ter gelegenheid van de algemene politieke beschouwingen over de rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (7400)

in de Tweede Kamer (*Handelingen* 1963—1964, blz. 79) op een desbetreffende vraag heeft geantwoord:

„De geachte afgevaardigde de heer Beernink heeft gesproken over de eventuele voornemens tot wijziging van de Grondwet. Over het nadeel, verbonden aan het indienen van wijzigingsvoorstellen ter gelegenheid van periodieke verkiezingen, is bij de behandeling in deze Kamer van de laatste wijzigingsvoorstellen uitvoerig gesproken.

Het is mij bekend, dat mijn ambtgenoot van Binnenlandse Zaken doende is, een afdeling Grondwetszaken op zijn departement in te stellen, waarbij men natuurlijk niet moet denken aan een grote afdeling, doch aan een onderdeel van het bureau van de juridische adviseurs. Deze afdeling zal zich dan bij voortdurend kunnen bezighouden met bestaande verlangens tot wijziging van de Grondwet. Daarnaast overweegt mijn ambtgenoot aan een drietal staatsrechtsgeleerden te vragen zich bereid te verklaren om zijn verzoek zich bezig te houden met de staatsrechtelijke kwesties in deze materie.”

Naar aanleiding van hetgeen vele leden opmerkten omtrent het vraagstuk van een meer uitgebreide herziening van de Grondwet in de toekomst moge de tweede ondergetekende zijn gedachten ter zake hieronder kort samenvatten.

Naar zijn kern gezien is hier een keuzevraagstuk aan de orde: dient men zich te zetten aan een heroriëntering ten aanzien van het constitutionele recht en de plaats van de Grondwet daarin? Moet men voorbereidingen ter hand nemen tot een algehele herschrijving van de Grondwet? Of verdient het veeleer aanbeveling zich terichten op incidentele herzieningen die een juridisch-technische aanpassing van de Grondwet kunnen beogen dan wel van ingrijpender betekenis kunnen zijn? Dit is een vraagstuk van wijde strekking. In dat verband mag niet voorbijgegaan worden aan de omstandigheid, dat de belangstelling voor algemeen staatsrechtelijke en grondwettelijke vraagstukken en de weerslag daarvan in en buiten de vakliteratuur hier te lande niet zodanig zijn, dat deze in ruime mate tot visies, opvattingen en desiderata omtrent veranderingen ter zake van de Grondwet zouden inspireren of stuwten. Een doorslaggevend beletsel tegen een algehele herziening van de Grondwet acht de tweede ondergetekende de omstandigheid, dat een geëigend klimaat en een grote mate van eenstemmigheid voor een dergelijk ondernemen heden ten enenmale ontbreken. Het moment is zijns inziens thans niet rijp om een verantwoorde keuze als bovenbedoeld te maken.

De tweede ondergetekende is er zich van bewust dat hij met het vorenstaande geen wijdse perspectieven opent voor het met betrekking tot herziening van de Grondwet te voeren beleid, doch hij meent met het hierboven genoemde voornemen tot instelling van een afdeling Grondwetszaken en het leggen van een nauwer contact met wetenschappelijke staatsrechtsbeoefenaars zijnerzijds ertoe bij te dragen, dat aan de vraagstukken, welke in verband met de Grondwet bestaan en zullen rijzen, alle aandacht zal worden geschonken.

De bedoelde afdeling zal tot opdracht krijgen zich bij voortdurend met die vraagstukken bezig te houden en daarin mede te betrekken de wensen en verlangens met betrekking tot aanpassingen van de Grondwet, zoals die in de Staten-Generaal en daarbuiten naar voren zijn of nog zullen worden gebracht.

Tevens is het de verwachting, dat door middel van de afdeling een stimulerende invloed zal kunnen worden uitgeoefend op de onderscheiden departementen, die de Grondwet rakende belangen verzorgen. Nadere overweging heeft de tweede ondergetekende ertoe geleid de afdeling organisatorisch op te zetten niet als een bureau van de juridisch adviseur van zijn departement, maar als een kleine zelfstandige afdeling, die echter met de juridische adviseurs een personele binding zal behouden en die onder de rechtstreekse leiding zal worden geplaatst van de secretaris-generaal.

Het contact, dat gelegd zal worden tussen de afdeling en enige hoogleraren in het staatsrecht, heeft de bedoeling om de onderscheiden vraagstukken reeds in een vroeg stadium aan buitenambtelijke opinies en meningen te kunnen toetsen.

Het is uiteraard niet mogelijk thans reeds concrete uitspraken omtrent voor te bereiden wijzigingen van de Grond-

wet te formuleren voordat de wetenschappelijke bearbeiding op een of meer punten een zekere afronding heeft bereikt.

§ 2. Ontwerp van Rijkswet 7219 (R 350) nr. 2

Evenmin als de vele leden, die verklaarden met dit ontwerp van Rijkswet in te stemmen, gevoelen de ondergetekenden behoefte op deze plaats nader op het ontwerp in te gaan.

§ 3. Ontwerp van Rijkswet 7219 (R 350) nr. 3

Met de gedachte van de leden, die van oordeel zijn dat het staatkundig bestel van Nederland invloed van de volksvertegenwoordiging op het regeringsbeleid veronderstelt, kunnen de ondergetekenden in algemene zin redelijk instemmen. Zij mogen alleen enige twijfel tot uiting brengen of deze conclusie wel in de zin zoals deze leden het bedoelen wordt gesteund door hetgeen wijlen professor mr. H. Krabbe in zijn boek „Kritische Darstellung der Staatslehre” opmerkt, wanneer hij een korte beschouwing wijdt aan de na-napoleonische „Restauration”.

Dat ter zake van het Nieuw-Guineavraagstuk de medewerking van de Staten-Generaal werd gevraagd, is trouwens een duidelijk voorbeeld van genoemde invloed, die ook in de Grondwet onder meer in de artikelen 58—67 is vastgelegd.

Te stellen, zoals is geschied, dat een werkelijke publieke verantwoording ter zake van het Nieuw-Guineabeleid in de afgelopen periode niet heeft plaatsgehad en deze periode vervolgens wat dit betreft te vergelijken met de episode 1940—1945, lijkt de ondergetekenden niet te rijmen met de feiten.

Herhaaldelijk zijn door de Regering ter zake van dit beleid aan de Staten-Generaal inlichtingen verstrekt en is ter zake van dat beleid tussen de Staten-Generaal en het vorige Kabinet van gedachten gewisseld. De Regering is thans dan ook niet voornemens opdracht te geven tot het samenstellen van een witboek als door deze leden bedoeld.

§ 4. De wetsontwerpen, bedoeld onder 7220, nrs. 2 en 3

Van de met deze wetsontwerpen betuigde instemming namen de ondergetekenden kennis. Hun belangstelling werd getrokken door het betoog ter zake van het hier tot uiting gebrachte desideratum, dat in de toekomst een scherpere scheiding zal worden gemaakt tussen de regelen voor het actief kiesrecht en die voor het passief kiesrecht. Ofschoon de ondergetekenden gaarne erkennen dat het hier twee wel te onderscheiden aangelegenheden betreft, elk met eigen aspecten, is hun niet duidelijk geworden op welke grond de Grondwet de vaststelling van de leeftijdsgrens voor de verkiesbaarheid van de leden der Staten-Generaal aan de gewone wetgever zou moeten overlaten, met de bepaling dat deze niet lager kan zijn dan die voor het actief kiesrecht. Zij zien niet in, dat een nadere wijziging van de Grondwet in dat opzicht aanbeveling zou verdienen. De tweede ondergetekende is evenwel gaarne bereid ook dit punt te betrekken in de onderwerpen, welke nader zullen worden bestudeerd.

*De Minister-President,
Minister van Algemene Zaken,
V. G. M. MARIJNEN.*

*De Minister van Binnenlandse Zaken,
E. H. TOXOPEUS.*

De commissie van rapporteurs heeft gemeend met de mededeling van dit antwoord aan de Kamer haar eindverslag te kunnen sluiten.

Vastgesteld 30 oktober 1963.

VAN RIEL
VAN LIESHOUT (*voorzitter*)
SAMKALDEN
BERGHUIS
GEUZE.